

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

«Особливості зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок»

Студентки 4 курсу групи ПС-41
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія»
за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ

Катерини БОРЯК

Науковий керівник: к. психол. н. доц. ЗВО

кафедри загальної психології

Олена НЕВОЄННА

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії: _____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Теоретичні витоки проблеми гумору з упередженнями в психології.....	5
1.1 Гумор як канал транслявання упереджень.....	5
1.2 Поняття і сутність гендерних стереотипів та сексизму.....	13
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2 Емпіричне дослідження особливостей зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок.....	20
2.1 Мета та задачі дослідження.....	20
2.2 Опис вибірки, процедури та методів дослідження.....	21
2.3 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок зрілого віку	22
2.4 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок молодого віку	30
2.5 Аналіз та інтерпретація результатів особливостей взаємозв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок зрілого та молодого віку.....	37
Висновки до розділу 2.....	40
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	44
АНОТАЦІЇ.....	46
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Завдяки соціуму в людини формуються та засвоюються цінності, розуміння культури, соціальні норми та інші важливі поняття без яких людина не почуватиме себе комфортно серед собі подібних. Основний процес за допомогою якого поширюються майже всі соціальні наративи – це комунікація. Однією із її форм є гумор. В психології в цілому гумор визначається як добродушно-глузливе ставлення до чого-небудь, уміння помічати і виставляти на сміх кумедне і безглузде в життєвих явищах [9 с.86]. Зважаючи на те, що гумор є засобом соціального впливу, він сприяє закріпленню таких соціальних норм як гендерні стереотипи. В загальному розумінні гендерні стереотипи – це соціальні норми, котрі містять узагальнену інформацію про якості: особливості характеру, моделі поведінки, тощо, котрі притаманні тій чи іншій статі [8 с.418]. Зневажливий гумор, який висміює та створює негативний образ людей за ознакою статі – називають сексистським. Але сексистські жарти не формують гендерні стереотипи безпосередньо, вони їх відображають у своєму змісті, що в свою чергу підсилює та закріплює вже наявні упередження. Цей процес сприяє створенню соціального клімату, в якому люди з подібними установками сприйматимуть дискримінацію за ознакою статі більш толерантно [16 с.175]. В психології класичними роботами на тему зв'язку гендерних стереотипів і гумору можна вважати наукові праці Р. Мартіна, Т. Форда і М. Фергюсона, П. Гліка і С. Фіске та інших дослідників. Але все ж є питання, котрі ще потребують відповідей. Цікавою є проблема вивчення закріплення та підживлення гендерних стереотипів за допомогою гумору саме у жінок, адже багато сексизму проявляють саме в сторону цієї статі. Також вивчення потребує те, як саме проявляються засвоєні гендерні стереотипи в гуморі жінок до своєї та протилежної статі.

Об'єктом дослідження є особистість жінки.

Предметом дослідження – особливості зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок молодого та зрілого віку.

Метою роботи є вивчення особливостей зв'язку гумору з рівнем сексизму та гендерних стереотипів у жінок різного віку.

Гіпотеза: Жінки молодого віку демонструватимуть нижчий рівень гендерних стереотипів та сексизму у своєму гуморі ніж жінки більш зрілого віку, у яких переважатимуть вищі показники сексизму та схильності до традиційних гендерних ролей.

Нами були сформульовані наступні завдання:

1. Провести теоретичний аналіз психологічних аспектів вираження гендерних стереотипів в гуморі.
2. Виміряти рівень гендерних стереотипів та сексизму у жінок різного віку.
3. Провести діагностику стилів гумору у досліджуваних групах.
4. Визначити особливості зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок різного віку.

Для досягнення мети та завдань дослідження нами використовувалися наступні методики: Опитувальник стилів гумору Р. Мартіна (HSQ) [1], Статеворольовий опитувальник С.Бем (Bem Sex Role Inventory, BSRI) [10] та Опитувальник амбівалентного сексизму П. Гліка та С. Фіске (ASI) [15].

Для обробки результатів використовуватимуться такі статистичні методи: метод кореляцій Спірмена, Вілкоксона, U-критерій Манна-Уїтні.

Вибірку склали: 62 жінки (31-на особа мала вік від 20 до 25 років та 31-на жінка віком від 45 до 54 років.)

Практична значущість роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження можна використовувати для розробки освітніх і просвітницьких програм, які будуть спрямовані на зниження рівня гендерної стереотипізованості людського мислення, що сприятиме боротьбі із сексизмом, формуванню критичного ставлення до гендерних стереотипів та їхньому викоріненню в суспільстві.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні витоки проблеми гумору з упередженнями в психології

1.1 Гумор як канал транслявання упереджень

Гумор є багатокомпонентним соціальним явищем, яке проявляється в різних формах протягом всього часу існування людства. Майже всі люди інтуїтивно розуміють, що означає поняття «гумор». Вони помічають смішні ситуації у фільмах, розглядають кумедні картинки та й самі не проти повеселити оточення влучним жартом. В нашому теоретичному розділі пропонуємо розглянути поняття «гумор» з наукової точки зору та виявити його зв'язок із упередженнями, які можуть ним транслюватись.

Гумор вважають продуктом культурно-історичного розвитку як суспільства загалом, так і свідомості людини зокрема, він є однією з важливих психічних функцій, яка глибоко укорінена в особистість кожної людини. [7, с.6]. При зверненні до сучасного психологічного тлумачного словника, можна знайти таке визначення поняття «гумор»: «добродушно-глузливе ставлення до чого-небудь, вміння помічати і виставляти на сміх кумедне і безглузде в життєвих явищах.» [9, с. 86]. З. Фрейд вважав гумор одним із захисних механізмів, який протилежний витісненню, та допомагає отримати задоволення незважаючи на наявність неприємних або травмуючих факторів. Таке перетворення негативних емоцій на «посмішку», на його думку, сприяло економії почуттів [14, с. 33].

На разі розглянувши теоретичні поняття гумору пропонуємо звернути увагу на його функції, які будуть найбільше пов'язані з упередженнями. Різні психологи дещо по різному трактують та називають деякі функції, тож ми скористаємося переліком, автором якого є ізраїльський психолог Авнер Зів: послаблення соціальних табу, соціальний критицизм, консолідація членів групи, захист від страху та тривоги, інтелектуальна гра [7, с.16]. Більш детально ми розглянемо лише перші три функції, адже вони, на нашу думку, найтісніше пов'язані із транслюванням стереотипів.

Людина живе в соціумі і відповідно деякі ідеї та думки в ньому не приймаються, тож тут на допомогу приходить гумор як інструмент для контрольованого вираження «табуйованих» думок. Наприклад, пригнічених агресивних потягів чи сексуальних бажань [7, с.16]. З. Фрейд вважав, що в більшості жартів можна виділити два основних компоненти: збудливий матеріал, який посилює сміхову реакцію, і формальну структуру, або техніку, яка забезпечує соціальне виправдання стимуляції табуйованих почуттів. Жарт допомагає людям у завуальованому вигляді поділитися з іншими неприйнятними в суспільстві ставленнями до інстинктів, не розкриваючи при цьому повністю їх прихований зміст [14, с.88]. Відповідно «маскуючи» упередження чи стереотип про певну соціальну групу під жарт, людина поширює свої думки уникаючи прямого осуду. А адже гумор часто використовують для висловлення неоднозначних думок та ідей. Особливо якщо хтось жартома говорить щось принизливе чи образливе про конкретну людину або ж групу людей, він завжди може залишити відкритим питання «А що насправді малося на увазі?». Адже висловлювання, що відносять до категорії «жарту» в багатьох культурах часто вважаються несерйозними та не вартими уваги [18, с.173].

Соціальний критицизм зазвичай реалізується у формі сатири можуть висміюватись як окремі політичні або соціальні інститути, так і окремі індивіди. Таким чином людина знімає напругу та висловлює критику соціальної системи. В основі таких висловів та жартів є дещо агресивний підтекст, адже зазвичай соціальна система або конкретний індивід, який обіймає посаду в межах цієї системи, може викликати фрустрацію у певної групи осіб через накладені соціальні обмеження, і таким чином люди знімають нервову напругу. Задоволення, яке доставляє жарт, може бути посилено за рахунок підвищення соціального статусу об'єкта насмішок і ступеня його відірваності від аудиторії. Оскільки безпосереднє вираження агресії по відношенню до людей, що викликають в інших страх і презирство, неприпустимо, то гумор забезпечує їм непряме задоволення [7, с.17]. Тобто умовний дискримінаційний гумор транслюватиме клімат толерантності до дискримінації як норму. [13, с. 79]

Функція консолідації членів групи, тобто згуртування, теж пов'язана з соціальним життям людини. Відповідно гумор є показником соціальної згуртованості деякої групи людей: їх реакція на певні жарти підтверджує спільні цінності та показує ставлення до тієї чи іншої теми. У виявленні того факту, що інші люди думають так само, як ми, і стикаються з тими ж проблемами і переживаннями, що і ми, полягає одне з головних джерел задоволення. Але у випадку, коли гумор приймає «знущальний» відтінок він легко може стати образливим, що не сприятиме позитивній взаємодії у групі [7, с. 19]. Дослідження показують, що гумор може підсилювати міжгрупові упередження, особливо коли він спрямований на низькостатусні групи. Наприклад, люди з високим рівнем соціальної домінантності частіше позитивно реагують на жарти, що принижують низькостатусні групи, такі як мексиканці, через так звані «кавалерійські гумористичні переконання», які легітимізують домінуючі мотиви [16, с.660]. Тобто жарти, які транслують стереотипи і упередження щодо груп, які суспільно вважаються «низькостатусними», деякою мірою нормалізуватимуть дискримінацію, роблячи її більш прийнятною для суспільства.

В свій час між дослідниками гумору було багато суперечок щодо доцільності використання принизливого гумору, тобто гумору, який знецінює, принижує або паплюжить окрему особу чи соціальну групу [13, с.79]. Наприклад, Пол Льюїс стверджував, що образливі форми жінконенависницького або расистського гумору можуть сприяти виправданню негативних стереотипів та їх закріпленню. А ось Джон Моріл говорив, що не все так однозначно, адже оцінювання жарту як принизливого, залежить не скільки від його змісту, стільки від манери презентування та контексту, в якому жарт було розказано. Інша ж категорія дослідників, до яких входив Артур Аза Бергер заявляла, що гумор як явище існує для боротьби із різними нормами, правилами та заборонами, тому його неможна обмежувати, адже це зазіхання на свободу слова [18, с.172].

Лише на теоретичних мудруваннях науковці не зупинились, тож пропонуємо розглянути деякі дослідження присвячені тому як зневажливий гумор впливає на установки та стереотипи. Грегорі Мейо, Джеймс Олсон та Карен Хобден провели

три експерименти, які були краще розроблені для перевірки унікальних ефектів впливу принизливого гумору. Під час експерименту вони показували учасникам принизливий гумор, спрямований на чоловіків, принизливий гумор спрямований на юристів, нейтральний гумор, негумористичне приниження чоловіків таке ж пряме приниження юристів. Потім вони виміряли зміст і доступність стереотипів та ставлення до чоловіків і адвокатів. Загалом у трьох експериментах було проведено 83 аналізи, і лише в одному з них було виявлено значний показник впливу зневажливого гумору порівняно з впливом нейтрального гумору або негумористичного приниження гідності. Принизливий гумор не впливав на зміст або доступність стереотипів та ставлення до цільових груп, навіть в порівнянні з негумористичним приниженням та нейтральним гумором. Але цей експеримент зазнав критики адже дослідники в своїх висновках не врахували два важливих питання: по-перше, визначення індивідуальних відмінностей в упередженнях до цільових груп до закінчення експерименту; по-друге, вимірювання впливу принизливого гумору на стереотипи відносно груп, які мають високий статус та соціальну владу. Друга помилка привела дослідників до висновку, що принизливий гумор може впливати на стереотипи та ставлення лише тоді, коли його цільова група є відносно неблагополучною або має низький соціальний статус. Але все ж зневажливий гумор на пряму не може фундаментально впливати на внутрішні джерела саморегуляції людини, тобто на стереотипи та установки [13, с.80].

Але Томас Форд у 2000 році довів, що зневажливий гумор все ще може мати негативні соціальні наслідки. Він пропонував на опрацювання учасникам чоловічої та жіночої статі з високим або низьким рівнем ворожого сексизму сексистські жарти, сексистські висловлювання, а також нейтральні жарти. Потім учасники читали сценку в якій керівник-чоловік ставився до нової співробітниці-жінки поблажливо: він повідомляв про низькі очікування щодо продуктивності та звертався до працівниці використовуючи пестливі звертання, які свідчать про певний рівень романтичної близькості, що є недоречним і потенційно загрозливим на робочому місці. Після прочитання ситуації учасники оцінили образливість поведінки керівника і те наскільки вони засуджують таку поведінку. Результати

показали, що сексистські жарти призвели до більшої толерантності щодо сексистської поведінки керівника в порівнянні з впливом нейтральних жартів або аналогічних негумористичних принизливих висловлювань, але лише серед учасників, які мали високий рівень ворожого сексизму. Можна зробити висновки, що вплив сексистського гумору підвищив схвалення або терпимість до випадків сексистської дискримінації серед людей з високим рівнем ворожого сексизму. Гумор підштовхує людей до інтерпретації сексистського послання, яке лежить в основі жарту, в несерйозний, некритичний спосіб, що зменшує їхню пильність до явища сексизму загалом. Тому зневажливе ставлення до соціальних груп через гумор є доволі безневинним виразом упередження; воно розширює межі соціально прийнятної поведінки, створюючи умови, за яких дискримінація може сприйматись як допустима [12].

Як можна було помітити вчені часто досліджують різницю в реакціях досліджуваних на принизливий гумор та на пряме негумористичне приниження, тож пропонуємо заглибитись в це питання та визначити які є відмінності між цими двома типами зневаги.

Проаналізувавши розглянуті дослідження та подібні ним, вчені Т. Форд та М. Фергюсон створили теорію «упередженої норми». Вона пояснює психологічні механізми, які визначають вплив принизливого гумору на формування толерантності до дискримінації у індивіда, котрий сприймає подібні жарти. Чотири взаємопов'язані положення теорії описують людину, яка перебуває в тому соціальному контексті, де вона є очікуваним реципієнтом такого гумору [13, с. 82].

Отож, перше положення стверджує, що комунікація гумористичного типу активує так зване розмовне правило легковажності: воно передбачає, що вловлюючи жартівливу інформацію людина перемикається зі звичної серйозної стратегії обробки інформації на несерйозне гумористичне мислення для інтерпретації повідомлення. Ось чому люди зазвичай доволі легковажно і поблажливо ставляться до принизливого гумору, якщо тільки внутрішні або зовнішні сигнали не вказують на недоречність такої поведінки. Друге правило говорить, що перемикаючись в своїх судженнях на несерйозне гумористичне мислення, реципієнт мовчазно

погоджується з імпліцитним нормативним стандартом, який транслюється гумором, тобто людина визнає (навіть, можливо, повністю не усвідомлюючи цього), що в даному контексті не потрібно критично ставитися до наявної дискримінації цільової групи. Таким чином, знаходячись під впливом принизливого гумору люди не надто заглиблюються в аналіз наявних обставин, і тому менш схильні визначати ситуацію як таку, в якій потрібно критично ставитися до утисків, які зазнає принижувана група. Третє положення свідчить, що реципієнт гумору фактично використовує норму толерантності до дискримінації, яку він сприйняв, у якості джерела саморегуляції, що сприяє збільшенню рівня особистої толерантності до дискримінації, яку зазнають члени приниженої групи. Нарешті останнє положення говорить, що наявний рівень упереджень відносно групи, яка зазнає утисків, впливає на реакцію на принизливий гумор і, таким чином на те, як цей гумор сприятиме прийняттю нормативної толерантності до дискримінації, а також позначатиметься на особистій толерантності до дискримінації [13, с. 82].

Отож підсумувавши всі чотири положення, які автори теорії «упередженої норми» підкріпили низкою емпіричних досліджень, можна зробити висновки, що реципієнти, які мають високий рівень упереджень щодо дискримінованої групи, ймовірно, будуть інтерпретувати принизливий гумор через несерйозне гумористичне мислення, тільки якщо не буде зовнішніх сигналів, які перешкоджатимуть такому сприйняттю. Таким чином, під впливом принизливого гумору люди з високим рівнем упереджень, в порівнянні з людьми з низьким рівнем упереджень, більш схильні сприймати зовнішню соціальну норму толерантності до дискримінації відносно групи, яка зазнає утисків. Більше того, люди з високим рівнем упереджень мають більшу схильність використовувати цю зовнішню сприйняту норму як джерело саморегуляції, тобто в якості стандарту, який визначає поведінку. Як наслідок, під впливом принизливого гумору такі індивіди, швидше за все, демонструватимуть більшу толерантність і до інших проявів дискримінації відносно членів принижуваної групи. [13, с. 91].

Також пропонуємо детальніше розглянути феномен несерйозного гумористичного мислення, який часто згадувався в попередньому тексті, та чому

саме він сприяє тому, що людина стає нечутливою до транслявання дискримінації та негативних упереджень. Перш за все, комунікація, в якій присутній гумор, має специфічні риси, які дозволяють ідентифікувати інформацію, яка сприймається, як жартівливу, це в свою чергу активує розмовне правило легковажності — переключення із звичного серйозного мислення на несерйозне жартівливе мислення. До того ж сприймаючи інформацію через гумористичну призму люди послаблюють свої очікування щодо логічності та наявності в її змісті здорового глузду [13, с. 82].

П. МакГі запропонував окремі визначення для серйозного та гумористичного мислення: перше він назвав «асиміляцією реальності», а друге — «асиміляцією фантазії». Щодо асиміляції реальності — то це типовий процес, котрий відбувається у вигляді адаптації когнітивних схем для пояснення неочікуваних або несумісних подій. Цей процес часто відбувається, коли людина зіштовхується з дисонансом між власними когнітивними структурами та тим, що відбувається в реальності. Відповідно, режим асиміляції фантазії працює зовсім навпаки: перебудовування когнітивних схем для пояснення неочікуваних або несумісних подій не відбувається. Більше того, люди навіть не очікують реалістичного вирішення існуючої суперечності. Вони ігнорують потребу в усуненні розбіжності, яка характерна для асиміляції реальності. У випадках, коли наявні приниження та прояви агресії, гумористичні сигнали фактично повідомляють, що сприйнятий дисонанс не несе загрози, тож в даній ситуації доречно інтерпретувати подію через гумористичне мислення. Так, наприклад, удар палицею по голові викликає сміх, якщо такі події відбуваються з клоунами із мультику, а не коли ці дії робить поліцейський, який затримує злочинця [13, с. 82].

Отож підсумовуючи, феномен несерйозного гумористичного мислення має суттєвий вплив на сприйняття дискримінації та негативних упереджень. У ситуаціях, де є приниження або агресія, гумор дозволяє знизити критичне ставлення до цих явищ, створюючи можливість сприйняття їх як нешкідливих чи навіть комічних. Це може призвести до того, що люди стають більш легковажними до висловів, що містять дискримінацію та упередженість, адже ці прояви через несерйозне гумористичне мислення сприймаються як несуттєві та не варті уваги.

Але не слід забувати, що людина доволі соціальна істота, тож на прийняття чи засудження гумористичного матеріалу реципієнтом, деякою мірою впливає реакція інших людей на жарт. Тож позитивна реакція однієї людини на анекдот, наприклад голосний сміх, може посилювати задоволення від гумористичного матеріалу у іншої. Наприклад, вчені Янг і Фрай при проведенні експерименту помітили, що сміх співрозмовника посилював задоволення від сексистського гумору у досліджуваних, таким чином послаблюючи соціальні табу, які пов'язані з вираженням сексистських настроїв та переконань. Але ця схема працюватиме і в іншому напрямку: аудиторія може суттєво зменшити задоволення реципієнта від принизливого гумору, якщо демонструватиме засудження та незацікавленість. Таким чином, можна припустити, що демонструючи явне несхвалення принизливого гумору оточення заважатиме людині з високим рівнем упереджень переключитися на некритичне гумористичне мислення для інтерпретації і тоді реципієнт не сприйматиме загальну норму толерантності до дискримінації, тобто не відбудуватиметься своєрідне підживлення та поширення вже наявних упереджень [13, с. 88]

Отож у висновку можемо зазначити, що дослідження, які існують, вказують на те, що лише пред'явлення жінконенависницького або інших форм принизливого гумору навряд чи змінить установки, стереотипи чи упередження людей, адже вони зазвичай є досить стійкими. Проте подібні жарти можуть сприяти формуванню більш негативних стереотипів у тих, хто їх відтворює, а прослуховування подібного гумору підкреслити негативні установки у слухача. Окрім того, негативні упередження, що лежать в основі принизливих жартів, можуть сприйматися менш критично, ніж коли ці установки виражаються в прямих негумористичних приниженнях. Це може створювати соціальний клімат, у якому люди з такими установками сприймають гендерну чи расову дискримінацію як більш соціально прийнятну, що робить їх більш толерантними до такої поведінки. Усе вище описане не означає, що кожна людина, яка отримує задоволення від принизливого гумору, обов'язково має жінконенависницькі, расистські чи гомофобні установки; проте результати досліджень вказують на те, що існує явна тенденція до зв'язку між цими явищами. Крім того, хоча одне лише прослуховування таких жартів навряд чи

змінить почуття інших людей щодо об'єктів жартів, для тих, хто дійсно має такі установки, подібний гумор може опосередковано сигналізувати про певний рівень соціальної терпимості до негативних упереджень. А це, у свою чергу, може сприяти закріпленню дискримінації та соціальної несправедливості [18, с. 175].

1.2 Поняття і сутність гендерних стереотипів та сексизму

В попередньому підрозділі нашої роботи було розглянуто взаємозв'язок гумору та трансльованих ним упереджень, а також його вплив на особистість людини. А зараз пропонуємо зосередитись на тому, які саме упередження можуть відтворюватись за допомогою принизливого гумору, а також приділимо увагу їх походженню. Зокрема, розглянемо поняття гендерних стереотипів, їх ролі у формуванні суспільних уявлень, а також вивчимо тісно пов'язаний із ними термін «сексизм». Сучасне суспільство доволі стрімко змінюється, дедалі активніше декларуючи ідеї гендерної рівності. Проте в культурі людства здавна існують усталені гендерні ролі для представників обох статей, які, попри соціальний прогрес, залишаються міцним підґрунтям для формування гендерних стереотипів.

Перш ніж перейти до детального вивчення поняття «гендерні стереотипи», слід звернути увагу на саме поняття «гендер». Часто вважають, що терміни «гендер» і «стать» тотожні, але це не зовсім правильна думка. Щодо поняття статі, то воно описує людину виключно з біологічної точки зору: це сукупність відмінностей між представниками одного виду, які полягають у анатомо-фізіологічних особливостях та репродуктивних функціях [4, с. 93]. А ось поняття гендер можна замінити виразом «соціальна стать», тому що це ціла система цінностей, норм, моделей поведінки, уявлень, ролей і взаємовідносин між жінками та чоловіками, вона визначає соціальний та правовий статус людини як чоловіка або жінки, формується в суспільстві та підтримується ним. [9, с. 550].

Слід зазначити, що гендер має складну багатокомпонентну структуру, яка включає в себе чотири основні групи характеристик: гендерну ідентичність, біологічну стать, гендерні стереотипи та гендерні норми [17, с. 239]. Відповідно найбільше нас цікавить третя складова цього поняття. На сьогодні поки ще немає

чіткого тлумачення поняття гендерних стереотипів. Ряд дослідників у своїх визначеннях акцентує увагу на особистісних характеристиках чоловіків і жінок. Також гендерні стереотипи можна визначити як загальноприйняті уявлення, які є доволі стійкими та повторюваними, вони зазвичай містять узагальнену інформацію про місце та виконувані ролі того чи іншого гендера в суспільстві, а також про особистість людей тієї чи іншої гендерної ідентичності [8, с. 420].

Гендерні стереотипи – це один із різновидів соціальних норм. В кожному суспільстві є певне уявлення про те, які характеристики та моделі поведінки притаманні жінкам та чоловікам. Завдяки гендерним стереотипам відбувається формування гендерної ідентичності, тобто здатності індивіда сприймати себе як представника певної статі. Вона формується як характеристика особистості, яка виникає в процесі соціалізації: при взаємодії «Я» особи із соціумом, внаслідок чого відбувається інтеріоризація чоловічих або жіночих рис [8, с. 422]. Цей процес не завжди усвідомлений, адже починається з народження, зазвичай дитину виховують відповідно до суспільних уявлень про «чоловіче» та «жіноче». [17, с. 240]. Зазвичай гендерні ролі суворо регламентовані, адже вони виражають певні соціальні очікування, але через їх спрощеність та нормативність не всі люди будуть їм відповідати, хоча вони намагатимуться це робити через соціально-психологічні механізми нормативного та інформаційного тиску. Нормативний тиск проявляється в тому, що люди прагнуть отримати соціальне схвалення і уникнути соціального осуду. А щодо інформаційного тиску, то він полягає в тому, що розширення наших знань про себе і навколишній світ часто пов'язано не з особистим досвідом, а з інформацією, котра була створена іншими людьми. Те, що ми вважаємо правильним, часто є тим, що вважають правильним інші, і свою поведінку ми схильні вважати правильною, доки ми спостерігаємо її у референтної групи та\або отримуємо схвалення соціуму [8, с. 422].

Отож відповідно гендерні стереотипи породжують таке суспільне явище як гендерна нерівність або ж дискримінація за ознакою статі. Основна мета самого явища дискримінації це бажання статусно домінуючої групи підкорити собі статусно нижчих людей, встановити над ними контроль та обмежити їх доступ до

ресурсів. Відповідно і в нашій культурі і в багатьох інших країнах історично склалося так, що привілейованою групою завжди були представники чоловічої статі. І хоч в подальшому були проведені чисельні дослідження, які розвінчують більшість забобонів щодо біологічного обґрунтування гендерних відмінностей, гендерні стереотипи все ще процвітають у суспільстві та передаються із уст в уста [6, с.57-58]. Жінки стикаються із завищеними вимогами, дискримінацією при прийомі на роботу та кар'єрному зростанні, репродуктивним тиском, нерівністю в оплаті праці – усе це створює перешкоди для самореалізації жінки як особистості [2].

Одна із функцій гендерних стереотипів - регуляторна має і позитивний характер. Спеціальні дослідження показують, що засвоєння особою еталону або прикладу має дуже важливу психологічну функцію. Стереотип допомагає дитині легше пристосуватись до нової соціальної ролі, орієнтуватись у нових стосунках, сприяє побудові нових особистісних структур [8, с. 423]. На нашу думку чудово, що людям даються якісь шаблони поведінки, хоч вони і зав'язані на статі, адже це полегшує становлення людини у соціумі, але не залежно від статі кожен індивід має знати, що в нього є вибір слідувати традиційним моделям рольової поведінки для чоловіків і жінок чи ні, адже кожна людина індивідуальна і не заслуговує засудження, якщо не вписуватиметься в загальноприйняті рамки.

Зараз багато людей можуть сказати, що наше суспільство давно досягло гендерної рівності і вже ніхто не керується у своєму світосприйнятті гендерними стереотипами, але це не так. Дослідниці Т. Єрмолаєва та К. Шваб проводили дослідження з метою визначення особливостей гендерних стереотипів в різних сферах сучасного українського суспільства. Все відбувалось у формі опитування, учасникам було представлено кілька блоків питань, що стосуються понятійного апарату, обов'язків, справедливості між статями, причин конфліктів, міжособистісних і сімейних проблем, терпимості, а також ідеального і негативного образу жінки та чоловіка. Перший блок питань стосувався визначення жінки та чоловіка, і відповіді респондентів, виявилися насиченими стереотипами, зокрема, жінка асоціювалася з материнством і домашнім затишком, а чоловік — з силою та відповідальністю. У блоках питань про обов'язки жінки і чоловіки висловлювали

різні очікування щодо ролей один одного, зокрема, жінки повинні бути турботливими, а чоловіки — забезпечувати сім'ю, тобто абсолютно стандартні рольові моделі. Щодо обмеження прав, жінки і чоловіки висловили різні думки, але загалом більшість вважала, що їх права не пригнічені. Опитування також торкнулося теми дружби між представниками, і попри існуючий стереотип, 53% респондентів визнали її можливість. Зазначимо, що уявлення про ідеального чоловіка і жінку мають спільні риси, але також містять доволі поширені стереотипи. Поганими якостями, які приписувалися і жінкам, і чоловікам, були аморальність, погані звички та безвідповідальність. Також, що прикметно, що чоловіки менш охоче брали участь в опитуванні, в той час як жінки виявляли більшу активність [4].

Також пропонуємо звернути увагу на таке суспільне явище як сексизм. Цей термін був запроваджений у другій половині XX століття представницями феміністичного руху для характеристики гендерних упереджень, які базуються на стереотипах про ролі та здібності жінок і чоловіків [15, с. 493]. Також сексизм визначають як дискримінаційну практику за ознакою статі, тобто прояв нетерпимості або упереджень до людини лише на підставі її біологічної статі, а не, наприклад особистості чи вчинків [5, с. 221]. Гендерні стереотипи тісно пов'язані із сексизмом, вони впливають як на масову, так і на індивідуальну свідомість. Вони нерідко викривлюють реальність, а також сприяють виправданню та узаконенню дискримінації на рівні підсвідомості. Стереотипи маскулінності та фемінності диктують норми фізичних, психологічних та поведінкових якостей чоловіків і жінок. За представниками чоловічої статі традиційно закріплюють риси впевненості, сили й активності, тоді як за жінками — істеричність, емоційність, залежність та нижчий рівень інтелекту. Також існує тенденція оцінювати маскулінні риси як позитивні, а фемінні — негативно [6, с. 221]. У патріархальних суспільствах, зокрема в Україні, сексизм проявляється в обмеженні можливостей жінок для самореалізації, що в наслідку призводить до обмеження кар'єрного зростання, нерівності в оплаті праці та ін. Чоловіче домінування сприймається як природне і справедливе, що робить дискримінаційні практики звичними та непомітними в суспільстві [5, с. 221].

Також сексизм може виявлятися в різний спосіб, наприклад, вчені П. Глік та С. Фіске виділяли два типи сексизму: ворожий та доброзичливий, які керуються різними типами сексистських установок. Ворожий сексизм — це не приховувана антипатія або негативні стереотипи щодо жінок. Доброзичливий сексизм визначається авторами як набір взаємопов'язаних установок щодо жінок, які є сексистськими в плані стереотипного сприйняття жінок і обмеження їх ролей, але при цьому мають суб'єктивно позитивний емоційний тон і, як правило, стимулюють поведінку, яку зазвичай класифікують як про соціальну, наприклад прагнення допомогти, або таку, що прагне до близькості. Але даний вид сексизму не є чимось корисним, адже, попри позитивні почуття, якими керується той, хто його проявляє, він базується на традиційному стереотипному мисленні та домінуванні чоловіків, і його наслідки часто є руйнівними. Доброзичливий сексизм не обов'язково сприймається як доброзичливий тими, на кого він спрямований. Проте суб'єктивно позитивна природа почуттів людини, яка проявляє сексизм, просоціальна поведінка і спроби досягти близькості, які породжує доброзичливий сексизм, не відповідають стандартним уявленням про упередження [15, с. 492].

Також часто плутають терміни «сексизм» і «мізогінія» і в даній роботі ми б хотіли наголосити на їх різниці. Сексизм пов'язаний із закликами до патріархальних норм і гендерних ролей, наприклад, чоловік – годувальник, а жінка – берегиня, тоді як мізогінія є одним із синонімів до слова жінконенависництво і пов'язана з баченням жінок як загрози для патріархальної системи. Жінконенависники вимагають поступливості та ставляться до жінок з ненавистю та ворожістю. Важливо зазначити, що сексистські виправдання можуть стати жінконенависницькими, наприклад, коли їх використовують, щоб тиснути на жінок і змусити їх поводитися певним чином [19].

Отож у підсумку можемо сказати, що гендерні стереотипи відіграють ключову роль у формуванні суспільних норм і ставлень, вони мають вплив і на масову, і на індивідуальну свідомість. Стереотипи містять вже готові шаблони поведінки, які полегшують соціалізацію, але водночас звужують можливості проявляти свою індивідуальність, і таким чином закріплюють нерівність між

представниками різної статі. Завдяки їм дискримінаційні практики на підсвідомому рівні сприймаються як прийнятні та виправдовують наявну гендерну нерівність. Сексизм є одним із проявів гендерних стереотипів та проявляється у двох формах: ворожій, що відкрито демонструє антипатію до жінок, і доброзичливій, яка, попри добрі наміри, підтримує патріархальні норми.

Висновки до розділу 1

1. Гумор в психології розглядається як якість особистості, що у своїх позитивних проявах слугує досягненню кращої соціальної адаптованості, збереженню психічного благополуччя і здоров'я. Найтісніше з вираженням упереджень пов'язані три функції гумору: вираження татуйованих думок, соціальний критицизм та консолідація членів групи.
2. Упередження та стереотипи, які декларує принизливий гумор не викликають осуду в суспільстві через те, що вони сприймаються за допомогою несерйозного гумористичного мислення. Тож дискримінаційні гумористичні висловлювання вважаються багатьма людьми смішними та прийнятними, знижується критичність до проявів дискримінації, в тих випадках, коли оточення демонструє схвальну реакцію на принизливий гумор.
3. Принизливий гумор немає значного впливу на установки та стереотипи людей, але він створює клімат толерантності до дискримінації, який сигналізує індивідам з високим рівнем упереджень до принижованої групи що їхні негативні установки є прийнятними у соціумі, таким чином закріплюючи вже існуючу соціальну нерівність.
4. Гендерні стереотипи створюють занадто спрощене уявлення про чоловіків і жінок, формуючи очікування та установки щодо їх поведінки, рис характеру, особливих якостей, що притаманні представникам певної статі. Подібне спрощене сприйняття, позбавляє переваг, які пов'язані із знаходженням власної індивідуальності, і, отже, може мати негативні наслідки, обмежуючи розвиток особистості та самореалізацію як чоловіків, так і жінок.

5. Основою сексизму є традиційні гендерні стереотипи, які закріплюють ієрархічну патріархальну систему, в межах якої жінка виступає нижчою та підлеглою, а чоловік сприймається носієм соціальної влади суто по факту статі. Це призводить до фактично нерівних можливостей для реалізації та обмежень, які стосуються як жінок, так і чоловіків.

6. За результатами останніх досліджень гумору з упередженнями, виявлено, що існує явна тенденція до зв'язку між негативними установками щодо групи, яку гумористично принижують в жартах, та рівнем задоволення, який людина отримує від принизливого гумору.

РОЗДІЛ 2

Емпіричне дослідження особливостей зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок

2.1 Мета та задачі дослідження. Соціально-демографічний опис вибірки

На основі аналізу наукової літератури, в якій описано явище гумору та гендерних стереотипів, ми сформуваємо наступну мету нашого емпіричного дослідження:

Метою роботи є вивчення особливостей зв'язку гумору з рівнем сексизму та гендерних стереотипів у жінок різного віку.

Відповідно до мети дослідження були сформульовані наступні завдання:

1. Виміряти рівень гендерних стереотипів та сексизму у жінок різного віку.
2. Провести діагностику стилів гумору у досліджуваних групах.
3. Визначити особливості зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок різного віку.

Ми припускаємо, що жінки молодого віку демонструватимуть нижчий рівень гендерних стереотипів та сексизму у своєму гуморі ніж жінки більш зрілого віку, у яких переважатимуть вищі показники за шкалою сексизму та схильності до традиційних гендерних ролей, а також спостерігатиметься тенденція до агресивного або ж самопринижуючого стилів гумору.

Участь у дослідженні взяли 62-і особи – жінки двох вікових категорій: від 20-ти до 25-ти років та жінки віком від 45-ти до 54-х років. Кожна група налічує 31-ну досліджувану. За основу була обрана вікова періодизація В.Ф.Моргуна, яким була запропонована цілісна періодизація розвитку особистості на основі переїєсархізації класичних критеріїв періодизації.

Всі опитані перебувають в Україні, локалізація більшої частини вибірки – місто Харків. Жінки старшої вікової категорії переважно перебувають в офіційному шлюбі (73%), мають дітей (87%) та офіційно працевлаштовані (95%). Також 9 представниць (30%) старшої вікової групи заявляли, що стикалися з гумором, який містив гендерні стереотипи та сексизм; 3 особи (10%) зазначили, що вони особисто

не зіштовхувались з подібними проявами та не спостерігали їх, до того ж 2 жінки (6%) розповіли, що позитивно ставляться до сексистського гумору; 3 людини (9%) зазначали, що були лише спостерігачами проявів гендерних упереджень та сексизму, але особисто їх це не стосувалось; 14 осіб (45%) утримались від відповіді на питання: чи стикались вони з проявами гендерних стереотипів та сексизму.

Жінки, які належать до вікової групи 20-25 років, в основному займаються освітньою діяльністю – навчаються (45%), до того ж 12% вибірки є і студентками, і офіційно працевлаштованими; 29% опитаних закінчили навчання та працюють; а 14% вибірки безробітні та не навчаються. 42% жінок мають романтичних партнерів, а 58% – ні. 2 жінки (6%) заявили, що мають дітей, інша частина вибірки розповіли, що бездітні (94%). Щодо відповідей на питання: « Чи стикались Ви з проявами гендерних стереотипів та сексизму?», то 6% повідомили, що були лише спостерігачами подібних проявів; 10% заявили, що не стикались із сексизмом та гендерними стереотипами, інша частина опитаних жінок (84%) одноголосно повідомили про те, що не одноразово стикалися з гендерними упередженнями та сексизмом на свою адресу.

2.2. Опис процедури та методів дослідження

В межах нашого дослідження було застосовано 3 діагностичні методики, збір даних відбувався шляхом заповнення гугл-форми. Процес дослідження можна розділити на 2 кроки.

На першому кроці відбувався збір сирих даних. Його метою було проведено методики «Опитувальник стилей гумору» за авторства Р. Мартіна для збору даних щодо домінуючого у опитуваних стилю гумору. Методика застосовується незалежно від трудового стажу, сфери діяльності, віку, але має особливості при обробці результатів залежно від статі. Досліджуванам запропоновано 32 твердження та 7 варіантів відповідей, що вказують на ступінь їх згоди чи незгоди. Отримані дані підсумовуються за чотирма субшкалами, які позначають стилі гумору: афілативний, самопідтримуючий, агресивний та самопринижуючий, потім сирі бали конвертуються в стени [1].

Потім застосовувалась методика Стативно-рольовий опитувальник за авторства С. Бем, яка містить в собі список рис в кількості 60-ти пунктів, які за традиційними уявленнями, що існують в культурі, є стереотипно фемінними або маскулініними. Опитувальник допомагає визначити як особа сприймає певні риси та риси якої категорії їй більш притаманні. Для обробки результатів та знаходження індексів використовуються спеціально розроблені формули [10].

Опитувальник оцінювання «Амбівалентного сексизму», який розроблений у співавторстві П. Гліка та С. Фіске дозволяє визначити числове значення індексу амбівалентного сексизму, а також окремо значення ворожого та доброзичливого сексизму. Наповнення методики – 24 твердження, які опитувані оцінювали за обираючи один із 6-ти варіантів відповідей.

Другим кроком була математична обробка даних. Для математичного аналізу застосовувались наступні методи: кореляційний аналіз Спірмена для дослідження зв'язків між показниками стилів гумору, видами почуття гумору та показниками суб'єктивного ставлення до поняття «почуття гумору» в межах груп та U-критерій Манна-Уїтні для обчислення міжгрупових відмінностей. Підрахунок проводивсь за допомогою програмного забезпечення SPSS Statistics 29.0.1.0.

2.3 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок зрілого віку

Згідно з метою та задачами даної роботи спочатку було визначено особливості гумору жінок віком від 45 до 54 років у вигляді діагностики притаманного досліджуваному стилю гумору. Для визначення притаманного опитуваним стилю гумору використовувався Опитувальник стилів гумору Р. Мартіна. (табл. 1, додаток Б)

Найвищим показником серед усіх представлених є числове значення самопідтримуючого стилю гумору, яке відповідає рівню вище середнього (6,48). Тобто з високою частотою жінки у віці від 45-ти до 54-х використовують гумор як копінг-стратегію: адже вміння зберігати оптимізм і почуття гумору перед життєвими труднощами та негараздами послаблює негативний вплив стресу та стає

регулятором емоцій. Самопідтримуючий стиль також може бути механізмом зниження рівня тривожності. Жінки, яким притаманний цей стиль характеризуються оптимістичним світосприйняттям і успішністю в установленні та підтриманні міжособистісних контактів.

Таблиця 1

Середні показники визначених стилів гумору жінок зрілого віку

Стиль гумору	N	Середнє	Медіана	Ст. відхилення	Мінімум	Максимум
Афілативний	31	4,77	5	1,73	2	8
Самопідтримуючий	31	6,48	7	1,93	2	10
Агресивний	31	3,55	4	1,93	0	8
Самопринижуючий	31	4,65	4	1,56	2	9

Другим за вираженістю є показник (4,77) афілативного стилю гумору, який знаходиться на середньому рівні. Жінки, які використовують даний стиль гумору, схильні продукувати доброзичливі жарти, прагнучі створити позитивну атмосферу для спілкування, за допомогою гумору підтримують міжособистісні відносини та є доволі оптимістичними. Також жінки, в яких домінує даний стиль гумору, зазвичай задоволені якістю свого життя.

Середній результат (4,65) за шкалою самопринижуючого стилю гумору знаходиться на середньому рівні. Гумор цього стилю є деструктивним, направлений на себе. Гумор жінок зрілого віку, які використовують цей стиль на постійній основі, спрямований проти них самих, з метою здобуття прихильності інших людей. При високих показниках за цією шкалою у досліджуваних жінок можна спостерігати низьку самооцінку, загострену потребу в прийнятті, схильність до депресії, тривоги та високого рівня нейротизму.

Найнижчий показник(3,55) за шкалою агресивного стилю гумору знаходиться на рівні нижче середнього. Даний стиль є деструктивним та спрямованим на оточення, тобто досліджувані при продукуванні гумору використовують насмішки, сарказм, зачепи. Можна припустити, що жінки, які активно використовують гумор цього стилю мають доволі високий рівень нейротизму, ворожості, гніву та агресії.

Можливо цей показник є найнижчим серед старшої вікової групи, адже вони мають більше життєвого досвіду та набули певної «життєвої мудрості».

Далі розглянемо таблицю з даними, які отримані завдяки методиці Статеворольовий опитувальник за авторства С. Бем (табл. 2, додаток Б).

Таблиця 2

Середні показники основного індекса статево-рольової ідентичності (IS)

Тип статево-рольової ідентичності	Кількість респондентів	Відсоток (%)	Середнє IS	Медіана IS	Мода IS	Стандартне відхилення
Яскраво виражена маскулінність (< -2,025)	0	0,0%	-	-	-	-
Маскулінність (-2,025 до -1)	0	0,0%	-	-	-	-
Андрогінність (-1 до +1)	21	67,74%	0,17	0,23	0,7	0,42
Фемінність (+1 до +2,025)	10	32,26%	1,35	1,39	1,16	0,2
Яскраво виражена фемінність (> +2,025)	0	0,0%	-	-	-	-

Відповідно до числових даних, які представлені у таблиці, бачимо, що майже 68% вибірки належать до андрогінного типу, тобто він є домінуючим у старшій віковій групі жінок, вони гармонійно поєднують в собі типово маскулінні та фемінні риси. Цей тип є найбільш актуальним для нашого сьогодення адже дозволяє гнучко адаптуватись в різних життєвих ситуаціях і демонструвати найбільш доречну поведінку. Жінки з андрогінним типом статево-рольової ідентичності не підпадають під традиційні стереотипні уявлення жінки і чоловіка, адже вони різносторонні, тоді як гендерні стереотипи завжди однобокі. Жінки – андрогіни майже завжди самореалізовані та багатогранні особистості, адже вони не обмежують себе диктованим соціумом списком традиційних ролей, а реалізують свій потенціал, і за це іноді можуть піддаватися суспільному осуду.

32.26% досліджуваних нами жінок тяжіють до фемінного типу особистості: в них переважають ті риси, які традиційно вважають жіночими, тобто м'якість, поступливість, емпатичність, мудрість та інші. Зазвичай фемінні люди переймаються стосунками з оточенням, вони емпатичні, іноді занадто поступливі, адже прагнуть уникати конфліктів та зберігати стабільність в соціальних зв'язках. Часом жінки з фемінним типом можуть мати занижену самооцінку через орієнтацію на зовнішнє схвалення, адже для них важливо підтримувати образ «справжньої жінки».

На останок розглянемо дані отримані завдяки Опитувальнику оцінювання амбівалентного сексизму, який розроблений у співавторстві П. Гліка та С. Фіске. (табл. 3, додаток Б).

Показник ворожого сексизму (2,22) вказує на трохи нижче значення від нормативного, тому можемо припустити, що деякі досліджувані нами жінки мають дещо ворожі установки відносно жінок. Присутні поодинокі негативні стереотипні уявлення щодо жінок подібні до «жінки гарні маніпуляторки», «всі жінки змії» та схожі, але відкритої ворожості та ненависті себто мізогінії, відносно жінок, у респонденток спостерігатись не повинно; радше це сексистські переконання про те що стать автоматично сприяє розвитку певних негативних якостей в людині.

Таблиця 3

Середні показники сексизму в групі жінок зрілого віку

Тип сексизму	N	Середнє (M)	Стандартне відхилення (SD)	Мінімум	Медіана	Максимум
Ворожий сексизм	31	2,22	0,70	0,83	2,33	3,33
Доброзичливий сексизм	31	2,96	0,95	0,50	3,00	4,83
ASI (загальний)	31	2,60	0,75	0,70	2,80	3,80

Щодо доброзичливого сексизму то його числовий показник (2,96) знаходиться на середньому рівні, тобто патерналістичні установки доволі прихильно сприймаються досліджуваними цієї групи. Ці установки транслують, що жінка – це ніжна квітка, яка потребує турботи і захисту. Вона доволі безпорадна, тож треба піклуватися про неї – такі думки дуже імпонують жінкам старшої вікової групи. Але подібні настанови закріплюють гендерну нерівність в соціумі, адже через положення «слабшої» жінки сприймаються як менш здібні та не достойні допуску до серйозних рішень, що суттєво впливатиме на жіноче самосприйняття та самооцінку.

Загальний показник амбівалентного сексизму - ASI (2,60) показує інтегроване значення доброзичливого та ворожого сексизму, також дане числове значення відображає загальний рівень сексистських установок. Середній показник ASI доволі високий, що вказує, по-перше, на наявність сексистських установок, а, по-друге, на їх амбівалентність у співвідношенні: поєднання стереотипних традиційних гендерних установок про те що жінки слабші, дурніші, створені прикрашати світ і не виживуть без прихильності з боку чоловіків, що підтримує гендерно-нерівну ієрархію, а також культивує доволі неприхильне ставлення до жінок, які не відповідають традиційно-стереотипним уявленням про жіночу стать; але разом з тим наші досліджувані неохоче визнають, що жінка все ж може не вписуватись в традиційні гендерні ролі і діяти автономно від очікувань соціуму, але все ж переважає уявлення, що такі жінки йдуть проти свого природного призначення.

Для аналізу наявності зв'язку між результатами показників гумору та наявності гендерних упереджень в межах групи жінок зрілого віку був застосований метод рангової кореляції Спірмена. Рівень статистичної значущості визначався на рівні 0,05. Результати наведені в таблиці 4 Додатку Б.

Найбільш цікава кореляція між показником афілативного стилю гумору та значенням ворожого сексизму (0,360). Позитивна кореляція означає, що не зважаючи на те, що афілативний гумор характеризує людину, яка його використовує як товариську, доброзичливу, націлену на підтримання позитивних соціальних контактів та екстравертовану, використання цього стилю не виключає наявність у

жінки сексистських поглядів та гендерних упереджень. Такі негативні установки можуть і не виражатися саме в гуморі, вона може транслювати сексистські постулати навіть не маскуючи їх під жарт, якщо буде впевнена, що оточення позитивно зреагує на подібні думки; або ж гендерні упередження взагалі будуть прихованими і на вербальному рівні майже не проявлятимуться, але жінка все ще буде їх носієм.

Таблиця 4

Дані кореляційного аналізу між гумором та гендерними упередженнями в групі жінок зрілого віку

	IS	Ворожий сексизм	Доброзичливий сексизм	ASI
Афілативний стиль гумору	-	0,360*	-	-
Агресивний стиль гумору	- 0,399*	0,395*	-	-
IS	-	-	0,401*	0,399*
* - кореляція значуща на рівні 0,05 (2-стороння)				

Більш передбачуваною та очікуваною була значуща позитивна кореляція між шкалами агресивного стилю гумору та ворожого сексизму (0,395) адже ворожий сексизм передбачає негативне ставлення та антипатію, які ґрунтуються суто на статі людини, цей опис перекликається з визначенням агресивного стилю гумору – він є деструктивним та спрямованим на оточення, тобто досліджувані при продукуванні гумору використовують насмішки, сарказм, зачепи, тож не дивно, що для прояву ворожих сексистських упереджень обирають саме цей стиль для жартів. Можна припустити, що жінки зрілого віку, які активно використовують гумор агресивного стилю, мають доволі високий рівень нейротизму, ворожості, гніву та агресії.

Негативну кореляцію (-0,399) між агресивним стилем гумору та IS – основним індексом статево-рольової ідентичності можна пояснити тим, що жінки, які слідуєть та відповідають традиційним статево-рольовим нормам, не можуть собі дозволити використовувати в спілкуванні агресивний стиль гумору, адже це

суперечитиме очікуванню щодо традиційної жіночності, яку жінки намагаються наслідувати. А «ламання» жіночого образу в очах оточення при використанні насмішок та демонстрації через гумор власних негативних емоцій може викликати соціальний осуд. Традиційний образ жінки наділяють основними рисами типу ніжності, стриманості, співчуття і т.і., тож використання агресивного гумору, який включає принизливі висловлювання та зневагу, суперечить суспільним традиційним уявленням.

Також слід звернути увагу на позитивну кореляцію між індексом IS (основним індексом статево-рольової ідентичності) та показниками доброзичливого сексизму (0,401) – ця кореляція має найбільше числове значення: жінки, які свідомо культивують в собі традиційні гендерні характеристики та ідентифікують себе із суспільним уявленням про «справжню жінку» дуже прихильно сприйматимуть постулати, які лежать в основі доброзичливого сексизму, адже вони відповідають світосприйняттю та очікуванню таких жінок. Традиційні уявлення про образи жінки і чоловіка доволі конкретні: чоловіки – сильні, домінантні, конкурентноспроможні та здобувачі, а жінкам в цій ієрархічній системі відводять місце «слабших», таких, що потребують захисту і опіки, доволі пасивних істот, які не здатні до відповідальності та лідерства. Тож традиційні уявлення про представників певної статі та уявлення жінок про «правильну» гендерну поведінку сприяють проявам доброзичливого сексизму, адже він виглядає так привабливо, соціальноприйнятно, але все одно це явище закріплює існуючу гендерну нерівність та обмежує жіночу автономію. Але все ж явище доброзичливого сексизму настільки тісно переплелось із суспільним уявленням про традиційний образ жінки та існує настільки довго, що деякі прояви доброзичливого сексизму стали нормами етикету: перед жінками треба притримувати двері, вихованість – це коли чоловік забирає у жінки ношу (сумочку), бо їй може бути важко і т.п.

І останньою значущою кореляцією є взаємозв'язок між показниками ASI, тобто індексом амбівалентного сексизму, та IS (основним індексом статево-рольової ідентичності) (0,399). Відповідно, можна припустити, що жінки зрілого віку, у яких яскраво виражена орієнтація на традиційні соціальні ролі також будуть

мати і доволі високий показник індексу амбівалентного сексизму, тобто підтримуватимуть певні гендерні стереотипи та установки і виправдовуватимуть прояви сексизму, які зумовлюються наявною суспільною системою. Орієнтуючись на дані описової статистики, можемо стверджувати, що жінкам більш імпонують прояви доброзичливого сексизму, який гарно інтегрується з традиційними суспільними уявленнями про жіночу роль, але також досліджувані можуть проявляти і ворожі сексистські установки, коли відчуватимуть внутрішній дисонанс відносно сильної невідповідності поведінки якоїсь жінки суспільним очікуванням. Також можемо припустити, що саме ця кореляція є значущою в цій віковій групі, адже старше покоління жінок виросло в часи, коли традиційна жіноча роль культивувалася та вважалася чи не єдиною нормою, тож через засвоєння тодішніх традицій вони більш прихильно ставляться до сексизму як явища.

Провівши аналіз та інтерпретацію результатів за опитувальником стилів гумору Р. Мартіна, статево-рольовий опитувальником та опитувальником амбівалентного сексизму П. Гліка та С. Фіске у жінок зрілої вікової групи, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Зафіксовано зв'язок між показниками основного індексу (IS) за методикою С. Бем, стилями гумору та показниками сексизму.
2. Показник IS (основний індекс статево-рольової ідентичності) має негативну кореляцію зі шкалою агресивного стилю гумору, що пояснюється невідповідністю грубих жартів та підкол, властивих цьому стилю, образу традиційної жіночої ролі: тож чим більше жінка прагне відповідати суспільним гендерним стандартам, тим менше вона вдаватиметься до агресивного гумору. А щодо позитивного зв'язку між основним індексом та доброзичливим сексизмом, то це свідчить про те, що для досліджуваних, котрі ідентифікують себе з традиційним образом жінки, постулати доброзичливого сексизму сприйматимуться як природний та позитивний суспільний устрій.
3. Показник ворожого сексизму позитивно корелює з двома стилями гумору: афілативним та агресивним. Щодо кореляції з агресивним стилем, то вона є

передбачуваною, адже і ворожий сексизм, і агресивний гумор виражають антипатію та ворожість щодо оточення, але в різній формі. А щодо кореляції з афілативним стилем, то це свідчить про те, що доброзичливі жарти можуть співіснувати із ворожими сексистськими установками.

4. Показник амбівалентного сексизму корелює зі значенням основного індексу статево-рольової ідентичності, тобто досліджувані, які ідентифікують себе через призму традиційної соціальної ролі для жінки підтримуватимуть існуючі сексистські установки, які виправдовують наявний гендерний устрій.

2.4 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок молодого віку

Другу групу досліджуваних склали жінки віком від 20 до 25 років, для визначення притаманного опитуваним стилю гумору використовувався Опитувальник стилів гумору Р. Мартіна. (табл. 5, додаток Б)

Найвище числове значення серед представлених шкал має показник (6.84) афілативного стилю гумору та знаходиться на рівні вище середнього. Тобто, більша частина вибірки матиме в особливостях гумору схильність до доброзичливих жартів, екстравертованість, яка допомагатиме заводити нові знайомства, а гумор як один із засобів комунікації допомагає підтримувати міжособистісні відносини. Також, молоді жінки з переважаючим афілативним стилем відрізняються вираженим почуттям самоцінності на нормальною самооцінкою, вони життєрадісні та переважно задоволені якістю свого життя. До того ж можемо припустити, що у емоційній сфері досліджуваних нами молодих жінок зазвичай переважають емоції позитивного спектру.

Числовий результат (5,81) за шкалою самопідтримуючого стилю гумору знаходиться на середньому рівні. Використовуючи цей стиль, жінки нашої групи продукують гумор, який переважно направлений на них самих, підтримуючи власне оптимістичне світосприйняття, а це в свою чергу робить гумор механізмом подолання стресу. Тож, досліджувані доволі часто користуються цією копінг-

стратегією. Також використання цього стилю гумору сприяє успішності на ниві встановлення та підтримання міжособистісного спілкування. Самі ж гумористики вирізняються такими характеристиками як: відкритість новому досвіду, самоцінність, задоволеність якістю життя.

Таблиця 5

Середні показники визначених стилів гумору у жінок молодого віку

Стиль гумору	N	Середнє	Медіана	Ст. відхилення	Мінімум	Максимум
Афілативний	31	6,84	7	1,88	3	10
Самопідтримуючий	31	5,81	6	1,74	3	10
Агресивний	31	4,19	4	1,94	1	8
Самопринижуючий	31	4,97	5	1,82	2	9

За шкалою самопринижуючого стилю гумору результат склав 4,97, що відповідає середньому рівню. Гумор цього стилю деструктивно впливає на саму особистість, яка є жартівником. Почуття гумору людини спрямоване проти неї самої, зазвичай, це робиться задля здобуття прихильності людей з соціального оточення. Ті, в кого домінує цей стиль зазвичай мають низьку самооцінку та загострену потребу в прийнятті, вони схильні до депресії, тривоги та високого рівня нейротизму. До того ж, якщо особа переважно використовує саме цей стиль для жартів то ймовірно вона матиме або вже має труднощі з відстоюванням особистих кордонів, адже коли ти добровільно дозволяєш насміхатись над собою і демонструєш радість зазвичай награну, то потім дуже важко згадати де саме пролягають твої «межі».

Найнижчий показник (4,19) за шкалою агресивного стилю гумору – нижче середнього. Даний стиль є деструктивним та спрямованим на оточення, передбачає використання насмішки, сарказму, зачепів, також може використовуватися як спосіб маніпуляції. Цей стиль гумору позитивно пов'язаний з нейротизмом, ворожістю, гнівом та агресією. При домінуванні даного стилю, гумор як копінг-стратегія є неефективним.

Далі розглянемо таблицю з даними, які отримані завдяки методиці Статеворольовий опитувальник за авторства С. Бем (табл. 6, додаток Б).

Таблиця 6

Середні показники основного індекса статево-рольової ідентичності (IS)

Тип статево-рольової ідентичності	Кількість респондентів	Відсоток (%)	Середнє IS	Медіана IS	Мода IS	Стандартне відхилення
Яскраво виражена маскулінність (< -2,025)	0	0,0%	-	-	-	-
Маскулінність (-2,025 до -1)	0	0,0%	-	-	-	-
Андрогінність (-1 до +1)	26	83,9%	0,34	0,406	-0,116	0,394
Фемінність (+1 до +2,025)	5	16,1%	1,323	1,277	-	0,240
Яскраво виражена фемінність (> +2,025)	0	0,0%	-	-	-	-

Орієнтуючись на результати, які представлені в таблиці можемо стверджувати, що домінуючим типом статево-рольової ідентичності у групі молодих жінок є андрогінність (83,9%). Тобто цей результат свідчить про гармонійну інтегрованість фемінних та маскулінних рис, а це в свою чергу сприяє більшій адаптивності стратегій поведінки, адже вони обираються залежно від ситуації, а не орієнтуються на відповідність стереотипній гендерній ролі. Також можемо говорити про свободу самовираження, яка буде притаманна більшості вибірки, адже не маючи обмежень, які передбачає традиційна жіноча роль, досліджувані молоді жінки мають змогу реалізувати свій особистісний потенціал. Молоді жінки довше живуть в сучасних реаліях, де є доступ до різноманітних інформаційних ресурсів, в яких всесторонньо розглядається тема гендерних стереотипів та їх переважної шкідливості, тож в них є більше можливостей для переосмислення традиційних гендерних ролей, які диктує соціум, та формування

власної більш гнучкої та багатогранної ідентичності, що сприятиме психологічному благополуччю та прогресивному мисленню, де не буде місця стереотипам пов'язаним зі статтю.

16,1% вибірки характеризуються переважанням традиційно жіночих рис у своїй статево-рольовій ідентичності. Жінки такого типу зазвичай мають «традиційно жіночі» риси характеру, які включають емпатичність, поступливість, м'якість і т.д. Фемінний тип, як правило, більшою мірою відповідає поширеним гендерним стереотипам, тож іноді жінкам доводиться «підганяти» себе під запропоновані «мірки». Так як гендерні стереотипи - це соціальні норми, то саме соціум стає основним критиком, який оцінює ступінь відповідності жінки традиційним характеристикам жіночності, що робить жінок чутливими до суспільного осуду і іноді занадто орієнтованими на соціальне схвалення та визнання.

На останок розглянемо дані отримані завдяки Опитувальнику оцінювання амбівалентного сексизму, який розроблений у співавторстві П. Гліка та С. Фіске. (табл. 7, додаток Б).

Показник ворожого сексизму знаходиться на низькому рівні (1,27), тож можемо зробити висновок, що досліджувані молоді жінки майже не мають відверто ворожих або дискримінаційних установок відносно інших жінок. Також такий результат можливо отримано через обізнаність досліджуваних у сфері гендерних відносин і бажання підтримати жіночі права і свободи. Вони переконані, що негативні риси не залежать від статі, а радше є особливостями характеру окремої людини.

Щодо доброзичливого сексизму, то його числовий показник (2,48) знаходиться на середньому рівні. Можливо такий результат отримано через те, що цей вид сексизму в наш час став, по-перше, майже нормами чемності відносно жінки, а по-друге, ці установки є несвідомими і «позитивно» забарвленими, тож їх важче ідентифікувати як форму дискримінації. Але, все ж - це обмеження жіночого потенціалу, адже доброзичливий сексизм значно звужує діапазон реалізації жінки як особистості, а стереотипні уявлення про «тендітність», «вразливість», «емоційність» представниць жіночої статі директивно диктують, що жінки

потребують «опіки» (яка часто є замаскованим контролем) незалежно від її бажання, а також подібні стандарти породжують комплекси, адже в розуміння «тендітності» не вписується високий зріст чи широкі плечі. Не зважаючи на широке поширення просвітницьких кампаній проти гендерних стереотипів, молоді жінки все одно зростали в патріархальному світі, і через соціалізацію доброзичливі сексистські уявлення могли закріпитися як «норма».

Таблиця 7

Середні показники сексизму в групі молодих жінок

Тип сексизму	N	Середнє (M)	Стандартне відхилення (SD)	Мінімум	Медіана	Максимум
Ворожий сексизм	31	1,27	0,751	0,17	1,17	3,50
Доброзичливий сексизм	31	2,48	1,004	1,17	2,50	4,50
ASI (загальний)	31	1,87	0,778	0,70	1,67	4

Загальний показник амбівалентного сексизму ASI (1,87) показує інтегроване значення доброзичливого та ворожого сексизму, також дане числове значення відображає загальний рівень сексистських установок. Середній показник ASI знаходиться на низькому рівні (1,87). Отже можна говорити, що досліджуваним не дуже близькі існуючі в суспільстві критерії до «справжньої жінки» і вони характеризуються переважною широтою та неупередженістю світогляду, досліджувані нами молоді жінки визнають і приймають, що жінка може не вписуватись в традиційні гендерні ролі і діяти автономно від очікувань соціуму. Але все ж деякі гендерно зумовлені упередження, які підтримуються наративами доброзичливого сексизму, все ще активно функціонують у свідомостях багатьох жінок. До того ж багато жінок прагнуть до суспільного схвалення, а негативна реакція на проявлення доброзичливого сексизму, який часто маскують під ввічливість або турботу, може призвести до осуду, тож часом багато молодих жінок

просто примиряються з подібними проявами сексизму або навіть вважають його компліментом.

Для аналізу наявності зв'язку між результатами показників гумору та наявності гендерних упереджень в межах групи жінок молодого віку був застосований метод рангової кореляції Спірмена. Рівень статистичної значущості визначався на рівні 0,05 та 0,01. Результати наведені в таблиці 8 Додатку Б.

Таблиця 8

Дані кореляційного аналізу між даними методик в групі жінок молодшого віку

	Ворожий сексизм	Доброзичливий сексизм	ASI
IS	0,393*	0,494**	0,535**
* - кореляція значуща на рівні 0,05 (2-стороння)			
* - кореляція значуща на рівні 0,01 (2-стороння)			

Ворожий сексизм та основний індекс статево-рольової ідентичності (IS) мають помірну позитивну кореляцію (0,393), тобто існує взаємозв'язок між прагненням підтримувати традиційні гендерні ролі та наявністю негативних сексистських установок щодо жінок. Тобто, якщо жінка демонструє виражену прив'язаність до традиційних статево-рольових моделей, то з високою вірогідністю вона демонструватиме відверто негативні сексистські установки відносно жінок, можливо це певною мірою захисний механізм: і намагання засуджувати ті стилі життя, які не відповідають «традиційно жіночому», щоб не заглиблюватись у власне невдоволення існуючою усталеною ієрархією, а краще прагнути засуджувати всіх жінок, які не підпадають під суспільні гендерно-рольові уявлення.

Спостерігається міцний позитивний взаємозв'язок між показником основного індексу статево-рольової ідентичності (IS) та доброзичливим сексизмом, тобто жінки, які мають традиційно-консервативні уявлення про роль жінки в суспільстві і доволі прихильно ставляться до постулатів, які декларуються позитивними сексистськими установками. Адже, на перший погляд від норм доброзичливого

сексизму жінкам багато «вигоди», адже «слабшим» поступаються, їх захищають і загалом різними способами виражають прихильність, але в основі лежить патріархальна зверхність та контроль над життям жінок: за захист потрібно коритися, слухатися та суттєво обмежити сфери самореалізації, тому що за канонами доброзичливого сексизму жінки просто не здатні до «великих» справ. До того ж прояви цього типу сексизму робляться з благих намірів і виглядають соціально прийнятно, тож навіть якщо жінці не приємно і не треба ця «турбота» вона не може відмовити, адже суспільне уявлення про жіночність висуває до жінок чіткий список характеристик, який не передбачає грубості або відхилення «добрих намірів», тож жінки вимушені приймати доброзичливий сексизм як невід'ємну частину традиційної жіночої ролі, і поступово вони звикають до цього.

Найвище значення кореляції позначає позитивний зв'язок між показниками ASI, тобто індексом амбівалентного сексизму та IS. Це доволі очікуваний взаємозв'язок адже показник IS показує наскільки людина прагне відповідати традиційним статево-рольовим моделям, а показник амбівалентного сексизму (ASI) це інтеграція доброзичливих та ворожих сексистських установок, які ґрунтуються на гендерних стереотипах. Зважаючи на те, що в групі молодих жінок більшу частину інтегрального показника складає значення доброзичливого сексизму, то деякі представниці жіночої статі прагнуть відповідати усталеним традиційним гендерним уявленням, тому що їх приваблює «доброзичливе» ставлення, яке будуть до них виявляти лише на основі їх статі та певних поведінкових патернів, але разом із цим до них висувається багато вимог і обмежень. Можемо припустити, що навіть попри всю обізнаність в темі подолання гендерної дискримінації жінок молодого віку, вони все ж зростали в патріархальному суспільстві і перейняли деякі стереотипи як визначену норму, до того ж якщо ворожий сексизм легко піддається ідентифікації, то доброзичливий визначити важче, адже він завжди позитивно забарвлений, що не відповідає традиційному уявленню про дискримінацію, але попри добрі наміри, підтримує патріархальні норми.

Провівши аналіз та інтерпретацію результатів за опитувальником стилів гумору Р. Мартіна, статево-рольовим опитувальником та опитувальником

амбівалентного сексизму П. Гліка та С. Фіске у жінок молодого віку, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Зафіксовано зв'язок між значенням основного індексу (IS) та показниками сексизму.
2. Наявний позитивний зв'язок між основним індексом статево-рольової ідентичності (IS) та доброзичливим сексизмом це свідчить про те, що досліджувані молоді жінки, котрі прагнуть відповідати традиційним уявленням про роль жінки, сприйматимуть постулати доброзичливого сексизму як єдиноправильний суспільний устрій.
3. Показник амбівалентного сексизму (ASI) корелює зі значенням основного індексу статево-рольової ідентичності (IS), тобто досліджувані жінки, які ідентифікують себе через призму традиційної соціальної ролі для жінки, позитивно ставитимуться до існуючих сексистських уявлень, які виправдовують існуючу гендерну ієрархію.
4. Визначена помірна кореляція між ворожим сексизмом та індексом статево-рольової ідентичності (IS), тобто підтримка традиційних статево-рольових моделей супроводжуватиметься наявністю негативних сексистських установок: представниці жіночої статі, які прагнуть відповідати суспільно прийнятному образу «справжньої» жінки, демонструватимуть схильність засуджувати тих жінок, які не вписуються в традиційні рольові моделі.

2.5 Аналіз та інтерпретація результатів особливостей взаємозв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок зрілого та молодого віку

Проаналізуємо міжгрупові відмінності показників застосованих методик. Дані аналізу представлено у таблиці 9 та додатку Б.

Аналіз виявив ряд значимих міжгрупових відмінностей. Бачимо, що з чотирьох розглянутих стилів гумору значимі відмінності наявні лише в одній шкалі. Велика відмінність між даними, що позначають афілативний стиль гумору ($< 0,001$, при $\alpha=0,050$), тобто жінки молодшої вікової групи мають дещо значно вищий рівень

використання цього стилю. Можливо це тому, що молоді представниці жіночої статі більше орієнтовані на взаємодію з соціумом, вони переймаються підтримкою дружніх відносин з оточенням, і загалом сприймають світ більш оптимістично та переживають переважно позитивні емоції, через специфіку свого віку, яка спонукає їх інтегруватися в суспільство. Зрілі ж жінки вже мають сформовану систему соціальних зв'язків, тож вони не так переймаються з приводу публічного життя, також гумор для них не основний канал комунікації, а додатковий, адже вони обирають більш «зрілі» форми спілкування. Також вони мають більше життєвого досвіду і через це, можливо, позбавлені суто оптимістичного світосприйняття та схильні до прагматизму.

Таблиця 9

Дані аналізу міжгрупових відмінностей (непараметричний критерій U Манна-Уїтні)

Показник	Група дослідж.	N	Середній ранг	Сума рангів	Стат. U Манна-Уїтні	Стат. W Уїлкоксона	Z	Асимптотична значимість (Двохстор.)
Афілативний стиль	1- молодші жінки	31	40,47	1254,50	202,500	698,500	-3,962	< 0,001
	2- старші жінки	31	22,53	698,50				
	Загальна к-сть	62						
Ворожий сексизм	1- молодші жінки	31	21,26	659,00	163,000	659,000	-4,480	< 0,001
	2- старші жінки	31	41,74	1294,00				
	Загальна к-сть	62						
Доброзичливий сексизм	1- молодші жінки	31	26,45	820,00	324,000	820,000	-2,208	0,027
	2- старші жінки	31	36,55	1133,00				
	Загальна к-сть	62						
ASI	1- молодші жінки	31	23,19	719,00	223,000	719,000	-3,632	< 0,001
	2- старші жінки	31	39,81	1234,00				
	Загальна к-сть	62						

Наступні суттєві відмінності спостерігаються між показниками ворожого сексизму (< 0,001, при $\alpha=0,050$) значення старшої вікової групи переважають над

показниками молодшої. Тож, зрілі жінки будуть демонструвати негативне відношення до жінок, які не вписуватимуться в традиційні рольові моделі, це може бути як відкрите засудження та дискримінація, так і спроби знецінити досягнення опонентки та перенаправити її на «істинний» шлях. Молоді жінки вже росли в світі, де нема таких жорстких вимог до людини певної статі, а також доволі поширена інформаційна кампанія про шкідливість сексизму і гендерних стереотипів, тож в них сформовано уявлення, що соціальна роль та характеристики людини не залежать від статі, тож ця ознака не може бути предметом критики.

Зафіксовано відмінності в показниках доброзичливого сексизму ($< 0,027$, при $\alpha=0,050$): у жінок зрілої вікової групи він має значущо вищий рівень, ніж у молодій. Можливо тому, що старші представниці вибірки жили в ті часи, коли постулати гендерних стереотипів були чи не єдиною нормою, а стать визначала сценарій всього подальшого життя, так це було не так директивно як звучить, але зважаючи на конформність тодішнього суспільства, дуже важко було йти проти усталеної системи, де жінка – ніжна «берегиня», а чоловік – «захисник». До того ж, наративи доброзичливого сексизму доволі привабливі, і вони проповідують доброзичливе ставлення до жінок через певні характеристики, які притаманні представницям жіночої статі від природи, що обмежує жіночу автономність та індивідуальність. Цей вид сексизму демонструє опосередковану дискримінацію, яку важче виявити, а зважаючи на закріпленість подібних практик в соціумі, вони тією чи іншою мірою засвоюються всіма жінками; але нижчі результати молодих жінок можуть зумовлюватись існуванням в їх житті багатьох каналів інформації, які аналізують явище сексизму та обговорюють його шкідливість незалежно від типу.

І на останок, очікувана міжгрупова відмінність між показниками ASI ($< 0,001$, при $\alpha=0,050$): значення старшої вікової групи є значущо вищими, ніж у жінок молодого віку. Тобто, зрілі жінки більше орієнтовані на підтримання гендерних стереотипів, то приписування людині певних характеристик на основі статі, та схильні засуджувати відхилення від традиційної ролі. У молодих жінок не так виражена орієнтація на соціальні гендерні норми, але все ж окремі постулати вони засвоїли, адже зростали в патріархальному суспільстві, але можливо деякі стереотипи ще не встигли вкорінитися через молодший вік.

Провівши аналіз та інтерпретацію результатів міжгрупових відмінностей почуття гумору, можна зробити наступні висновки:

1. Зафіксовані значущі відмінності між показниками афілативного стилю гумору, молодим жінкам гумор цього типу більше притаманний

молодим жінкам, через свій вік він є для них засобом самовираження, оптимістичного сприйняття світу та підтримки міжособистісних взаємовідносин.

2. Старші жінки мають значущо вищі показники доброзичливого та ворожого видів сексизму та загального інтегрованого показника амбівалентного сексизму (ASI) порівняно з жінками молодого віку, адже їх гендерна соціалізація налічує набагато більше часу.

Висновки до розділу 2

В результаті емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Зафіксовано значущі відмінності у домінуючих стилях гумору та показниках амбівалентного сексизму у молодих жінок та жінок зрілого віку.

2. Молодим жінкам властивий значно вищий рівень афілативного стилю гумору, що пояснюється прагненням до продукування доброзичливого гумору, позитивних міжособистісних відносин, що проявляється в позитивному емоційному стані афективної сфери. Показники сексизму на низькому рівні, адже через вік представниці молодшої вікової категорії ще не так міцно засвоїли гендерні стереотипи, а поширювана медіа-інформація про шкідливість явищ сексизму та стереотипів спонукає до рефлексії та опірності.

3. Жінки зрілого віку не вважають гумор основним каналом комунікації, але ефективно використовують його в якості копінг-стратегії. Вони демонструють високу орієнтованість на традиційні гендерні норми, це відображається в значно нижчих показниках як ворожого, так і доброзичливого сексизму, які складають інтегрований показник амбівалентного сексизму.

4. У вибірці жінок старшої вікової групи зафіксовано позитивний зв'язок між ідентифікацією з традиційними гендерними ролями (IS) та притаманними їм характеристиками і сексистськими установками. Досліджувані жінки зрілого віку мають як доброзичливі, так і ворожі сексистські установки, останні позитивно корелюють з агресивним стилем гумору. А ось орієнтація на традиційний образ

жінки (IS) негативно корелює з агресвним гумором, адже використання грубості суперечить суспільним очікуванням від особи жіночої статі.

5. У представниць молодшої вікової групи виявлено зв'язок між наявністю сексистських установок та орієнтацією на традиційну статеву-рольову ідентичність (IS). Більшою мірою сексистські установки доброзичливого характеру, адже гендерні стереотипи, які підживлює доброзичливий сексизм на перший погляд несуть вигоду жінкам, тож більш охоче сприймаються ними.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати проведеного нами дослідження дозволили сформулювати наступні загальні висновки:

1. Гумор в психології розглядають як один із видів комунікації, в складі якого визначають принизливий гумор, який базується на стереотипах та сприймається як нешкідливий через свою гумористичну форму, що знижує критичність суспільства до його дискримінаційного змісту; через принизливі та сексистські жарти транслуються гендерні стереотипи, а вони, в свою чергу, формують спрощені уявлення про ролі та якості чоловіків і жінок, обмежуючи їхню індивідуальність та самореалізацію.

2. Зафіксовано наявність зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок молодого та зрілого віку, проте кожній групі властиві свої особливості. Досліджувані нами жінки молодого віку при активній підтримці традиційної статево-рольової ідентичності продемонстрували схильність до сексистських уявлень про представниць своєї статі у співвідношенні до сексистських упереджень, які матимуть як вороже, так і доброзичливе забарвлення. Жінки зрілого віку досліджуваної нами групи орієнтовані на традиційний образ жінки у співвідношенні з тенденцією менше використовувати агресивний стиль гумору, і водночас, схвальністю ставитися до постулатів доброзичливого сексизму; жінки зрілого віку, які характеризуються ворожими сексистськими установками, схильні використовувати як агресивні так і доброзичливі жарти.

3. Зафіксовано значущі відмінності в афілативному стилі гумору, а також в проявах доброзичливого, ворожого та амбівалентного сексизму у молодих жінок та жінок зрілого віку.

4. Досліджуваним молодим жінкам властивий значно вищий рівень афілативного стилю гумору: вони більш життєрадісні та використовують гумор як один з основних способів встановлення та підтримання міжособистісних контактів. У молодих жінок спостерігається низький рівень ворожого ставлення до людей лише на основі стереотипів щодо їх статі, але доброзичливі сексистські настанови вкорінилися міцніше, тому що через явище соціалізації певні гендерні стереотипи все одно закріплюються в свідомості.

5. Для жінок зрілого віку гумор слугує засобом подолання стресу, тобто копінг-стратегією; їм притаманний значно вищий рівень сексистських установок, тобто приписування певних стереотипних характеристик людині лише на основі її статі, та значуще вищий рівень прагнення відповідати традиційному образу жінки, який існує в нашій культурі. Тож, висунута нами гіпотеза підтвердилася в припущенні щодо того, що жінки молодого віку демонструватимуть нижчий рівень

гендерних стереотипів та сексизму у своєму гуморі ніж жінки зрілого віку, у яких значно переважає сексизм та схильність до традиційних гендерних ролей.

Перспективи подальшого дослідження можуть бути спрямовані на вивчення зв'язку між культурою та вираженістю гендерних стереотипів у представниць цієї культури, порівняння рівнів сексизму між чоловіками та жінками, дослідження того, якою мірою впливає медіа контент на поширення та закріплення гендерних стереотипів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байєр О. Методика дослідження стилів гумору (HSQ) та шкала використання гумору як ресурсу стресоподолання (CHS): опис, адаптація та застосування / О. Bayer, S. Skvortsov // ResearchGate. 2005. URL: https://www.researchgate.net/publication/322488865_Metodika_doslidzenna_stiliv_gumoru_u_HSQ_ta_skala_vikoristanna_gumoru_ak_resursu_stresopodolanna_CHS_opis_adaptaci_a_ta_gastosuvanna
2. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві / авт. кол.: Ю. І. Саєнко, Л. Амжадін, М. Васильчук, Г. Герасименко [та ін]; за ред. Ю.І. Саєнка. - Київ: ВАІТЕ, 2007. - 143 с. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/ukraine/genderni-stereotipi-ta-stavlennya-gromadskosti-do-gendernih-problem-v-ukrainskomu-suspilstvi-134588.html>
3. Гохіна Н. Взаємозв'язок гендерних стереотипів з розвитком гендерної ідентичності. Психологічний інструментарій розвитку лідерського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика: зб. наук. пр. наук.-практ. конф., 12 жовтня 2021 р. / заг. ред. О. Г. Романовський; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків: НТУ "ХПІ", 2021. С. 51–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.2.5>
4. Єрмолаєва Т. В., Шваб К. В. Гендерні стереотипи у сучасному українському суспільстві. Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology". 2017. № 13. С. 92–96. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2017-0-13-92-96>
5. Кісь О. Сексизм у ЗМІ: протидіячи комунікативному потоці. Зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Серія "Спеціальні та галузеві соціології". Донецьк: Вебер, 2007. Вип. 3. – с. 221-241. URL: <https://www.academia.edu/3818588/>
6. Куравська Н. Гендерні стереотипи як джерело гендерної дискримінації та сексизму. Збірник наукових праць: психологія. 2018. № 22. С. 55–62. URL: <https://doi.org/10.15330/psp.22.55-62>
7. Почуття гумору як ознака доброчинності особистості та емоційна сила її характеру: моногр. / Е. Л. Носенко, О. Б. Опихайло. – К.: Вид-во «Освіта України», 2016. – 189 с. URL: [6433ab7e195e610dde21a0f523a43c90Nosenko,-Opixajlo.-Monografiya](https://doi.org/10.6433ab7e195e610dde21a0f523a43c90Nosenko,-Opixajlo.-Monografiya)
8. Сизоненко А. В. Психологічні особливості гендерних стереотипів особистості / А. В. Сизоненко // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / наук. ред. від С. Д. Максименко, Л. А. Онуфрієва. – Випуск 31. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – С. 418–427. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2016-31>
9. Сучасний тлумачний психологічний словник. — Х.: Пра пор, 2007. - 640 с. URL: <https://archive.org/details/psycholoh2007>

10. Ярошенко А., Семигіна Т. Апробація україномовних версій опитувальників для вивчення ґендерних упереджень. *Social Work and Education*. Vol. 10, No. 2. 2023. С. 195–210. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.2.4>
11. Bozkur B. Developing internalized sexism scale for women: a validity and reliability study. *International Journal of Eurasian Education and Culture*. 2020. Vol. 5, no. 11. P. 1981–2028. DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoecc.289>
12. Ford T. E. Effects of sexist humor on tolerance of sexist events. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2000. Vol. 26, no. 9. P. 1094–1107. URL: <https://www.researchgate.net/publication/247745056>
13. Ford T. E., Ferguson M. A. Social consequences of disparagement humor: a prejudiced norm theory. *Personality and social psychology review*. 2004. Vol. 8, no. 1. P. 79–94. URL: https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0801_4
14. Freud S. Wit and its relation to the unconscious. New York: Yard and Company, 1916. – 416 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=VF0FaKW5KhgC&printsec=frontcover&source=gbp_atb&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
15. Glick P., Fiske S. T. The ambivalent sexism inventory: differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996. Vol. 70, no. 3. P. 491–512. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>
16. Hodson G., Rush J., MacInnis C. C. A joke is just a joke (except when it isn't): cavalier humor beliefs facilitate the expression of group dominance motives. *Journal of personality and social psychology*. 2010. Vol. 99, no. 4. P. 660–682. URL: <https://doi.org/10.1037/a0019627>
17. Kysylova K. Problem of gender stereotypes in modern society: issues of theory and practice. *Scientific notes Series Law*. 2023. Vol. 1, no. 14. P. 238-243 URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-238-243>
18. Martin R. A. (2007). *The psychology of humor: An integrative approach*. New York: Elsevier. – 431 p.
19. Two very different types of sexism / A. Emamzadeh. *Psychology Today*. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/finding-a-new-home/202003/two-very-different-types-of-sexism>

АНОТАЦІЇ

Боряк Катерина. – Особливості зв'язку гумору з гендерними стереотипами у жінок. – Кваліфікаційна робота

В кваліфікаційній роботі досліджено проблему особливостей зв'язку гумору з рівнем сексизму та гендерних стереотипів у жінок різного віку. За результатами результатами емпіричного дослідження підтверджено взаємозв'язок між певними стилями гумору, орієнтованістю на відповідність традиційній статеврольовій ідентичності та показниками сексизму у жінок старшої вікової групи, та зв'язок між відповідністю традиційній статеврольовій ідентичності та показниками сексизму у жінок молодшої вікової групи.

Зафіксовано значущі відмінності в стилях гумору, а також в проявах доброзичливого, ворожого та амбівалентного сексизму у молодих жінок та жінок старшого віку. Молодим жінкам властивий значно вищий рівень афілативного стилю гумору: вони більш життєрадісні та використовують гумор як один з основних способів встановлення та підтримання міжособистісних контактів. Також в даній групі спостерігається низький рівень ворожого сексизму, але середній – доброзичливого, який складає більшу частину показника амбівалентного сексизму, тому що через явище соціалізації певні гендерні стереотипи все одно закріплюються в свідомості. Для жінок старшого віку гумор слугує засобом подолання стресу, тобто копінг-стратегією. Їм притаманний значно вищий рівень сексистських установок, тобто приписування певних стереотипних характеристик людині лише на основі її статі, та сильніше прагнення відповідати традиційному образу жінки, який існує в нашій культурі.

Ключові слова: гумор, сексизм, гендерні стереотипи, статеврольовий тип, жінки молодого віку, жінки зрілого віку.

ABSTRACTS

Boriak Kateryna – The Specifics of the Connection Between Humour and Gender Stereotypes in Women. – Qualification work

The thesis investigates the relationship between humor, sexism levels, and gender stereotypes among women of different ages. The empirical research confirms a correlation between specific humor styles, adherence to traditional gender-role identity, and sexism indicators in the older female group, as well as between adherence to traditional gender-role identity and sexism indicators in the younger female group.

Significant differences in humor styles and expressions of benevolent, hostile, and ambivalent sexism were identified between young women and older women. Younger women tend to have a significantly higher level of affiliative humor: they are more cheerful and use humor as a primary means of establishing and maintaining interpersonal contacts. This group also shows a low level of hostile sexism, with moderate benevolent sexism, which constitutes a larger part of the ambivalent sexism measure, due to the socialization process where certain gender stereotypes are still ingrained in their consciousness. For older women, humor functions as a coping strategy for stress management. They demonstrate a notably higher level of sexist beliefs, attributing stereotypical characteristics to individuals based solely on gender, and exhibit a stronger desire to conform to the traditional image of women existing in our culture.

Research keywords: humor; sexism; gender stereotypes; gender role type; young women; mature women